

**EUSKAL FESTEN  
MENDEURRENA**



## EUSKAL IDAZLEEN ELKARTEA SORTZEAN

*Bilbo, 1982-VII-30*

*Fr. L. Villasante*

### **Euskaltzainburuaren hitzak**

Peli Martin, Arabako Diputazioko Kultura saileko ordezkari jauna:

Jaun-Andreak: Arratsalde on eta eskerrik asko, Euskaltzaindiaren batzarre honetara etorri zareten guztioi!

Bi arrazoi haundiz bildu gara gaur hemen, Bilbon, batzarre ospetsu honetan.

Bata da, gaur betetzen direla ehun urte euskal festak hemen Bilbon egin zirenetik. Bestea, berriz, Euskal Idazleen Elkarteari hasiera edo sorrera eman nahi zaiola gaur. Euskaltzaindiaren barnean bada Literaturat-batzordea, eta batzorde honek Elkarte hori sortzeko asmoa hartu eta aurrera eraman nahi du. Gaur, hain zuzen, kalera atera nahi ditu Elkarte berri honen xedeak, helburuak eta ibilpide legeak.

Lehenbiziko gaiari buruz —orain dela ehun urte hemen Bilbon egin ziren euskal festak, alegia— ez noa ezer esatera, zeren Arana Martija eta Alfonso Irigoien jaunak horretaz mintzatuko baitira.

Beste gaiari lotuko naiz, hitzerdi bat baizik esango ez badut ere.

Zenbaitek dio ea zergatik edo zertarako sartzten den Euskaltzaindia literatura bultzatzera edo Idazleen Elkarte muntatzera; librea izan behar duen arlorik edo esparrurik baldin bada, literaturarena dela, etab. Arrazoi du, noski, literaturak libre izan behar duela dioenak, eta, zinez, Euskaltzaindiak ez du inor katigatu nahi. Euskaltzaindiak, honetan, beste gauza askotan bezala, zera egiten du: gaurko egoera eta premiak ikusirik, obra honi hastapena eman, Elkarte hau martxan jarri eta kaleratu, alegia, gero bere baitarik bizi dadin.

Gauza bat da ezin ukatua, agiri-agirian eta begien bistan baita, hots, gaur-egun sorkuntza lana edo kreaizozko literatura urrituaz doala gure artean, makal eta erkin dabilela. Eta hori hizkuntzarentzat gaitz larria da.

Patxi Altunak ateraberi du “Mendibururen idazlan argitaragabeak” deritzon liburua, Mitxelena jaunaren hitzaurre batekin. Hitz-aurre honetan honako hau irakur daiteke: “Harrigarri bada ere, hizkuntzalaritzarako joera (eta hizkuntzarekiko ezaguera) maizago ageri dira gurean, filologi-ikasleen artean, literaturaren estudiorako isuria baino. Gurean diot, euskal filologian, bestetan ez baita horrelakorik gertatzen, alderantziz baizik sarrienik. Eta, edozein desoreka kaltegarri bihur daitekeenez gero, badirudi komeni litzagukeela, oraingoz bederen, pisuak berdintzen saiatzea” (Op. cit., LXXIX. orr.).

Zergatik urritasun hau? Arrazoi bat baino gehiago aipa daiteke, segur. Baina bat bakarrik aipatuko dut: idazleak bakarti eta babesik gabe aurkitzen duela gaur bere burua. Inprenta kostuak izugarri altxatu dira, salmenta, berriz, guztiz bakana eta urria da; eta Argitaldariak guztiz esku-lehor portatzen dira idazleekin. Orduan zer egin behar du honek? Mututu, idazteari utzi, edo Axular-ek esango lukeen bezala barrenean gelditu eta estali. (Ax. 6)

Esango didazue azken bolara honetan euskal liburu pila ateratzen dela plazara, baina irakaskuntza mundukoak dira gehienbat. Sorkuntza literatura, aldiz, literatura ederra edo artezko literatura gainbehera doakigula diote euskal liburu berrien kontu daramatenek. Eta beste literatur-motei deus kendu gabe, alderdi hau suspertzeko eta indarberritzeko zerbait egin beharra dago.

Euskaltzaindiko literatur-batzordeak uste du, bada, Idazleen Elkarte tresna eta bide egokia izan daitekeela idazleen eskubideak zaintzeko eta baliarazteko. Eta orduan idazleek ere giro hobea izango dutela lan egiteko.

Eta zeregin hau Euskaltzaindiarena ez dela dioenari, Euskaltzaindiaren beraren lehen Arautegiak bere 5. artikuluan dioena gogoaraziko nioke. Hara pasartea: “A la sección tutelar corresponde velar por la conservación, difusión y pureza de la lengua en todos los órdenes de la vida y de las relaciones sociales y fomentar la literatura vasca en todas sus manifestaciones”.

Gainerakoan, beste xehetasunetan ez naiz sartuko, zeren gurekin baititugu Jagon Sailburua, Literatur-batzorde burua eta literatur batzorde idazkaria, eta horiek arazo honi buruz zernahi berri eta zertzelada emango digute.

Eskerrik asko berei eta entzule guztiei!

## BILBOKO EUSKAL JAIEN MENDEURRENA

*Bilbo, 1982-VII-30*

*Jose Antonio Arana Martija*

Denok dakizuenez, Iparragirrek Madriden *Gernikako Arbola* kantatu zuen urte berean, 1853an, Antoine d'Abadie jaunak antolatu zituen Urruñan lehen Euskal Jaiak, eta hurrengo hamaika jaialdiak ere Lapurdiko herri honetan ospatu ziren. Gero 1865.etik hasita 1876. arte, Saran antolau ziren, eta horien artean, 1869.ekoa da aipagarria, lehendabiziz bertsolarien txapelketa eratu zelako eta txapelketaren azkenera gizon bat eta neska bat heldu zirelako.

Donapaleu eta berriz Sarako Euskal Jaiak ospatu ondoren, mugatik honantz etorri ziren hurrengoak, Elizondon 1879.ekoak antolatuz. Otaño eta Elizegi bertsolariak azaldu ziren Elizondoko jaietan eta olerkarien artean Felipe Arrese Beitiak aditzera eman zizkigun beraien dohaiak. Han zegoen mahai buruan Artuko Kanpion jauna. Urte berean, mugatik honako eremuan, Donostian ere ospatzen dira Gipuzkoako lehen Euskal Jaiak.

Hurrengo urtean, 1880an, Gipuzkoako Donostian, Nafarroako Beran eta Zuberoako Maulen antolatzen dira Euskal Jaiak. Eta Bizkaira ere bada-tozkigu, Begoñan ospatzen baitira. Luis Iza Agirrek, hurrengo urtean Calderon de la Barca-ren *Zalameako Alkatia* itzulita argitara emango duenak, irabaziko du lehen saria. 1881.ean, Gipuzkoan Euskal Jaiak toki bitan izango dira: Irunen eta Donostian.

Heldu gara Bilboko Euskal Jaietara, 1882an, orain ehun urte direlarik. Saran eta Iruñean ere ospatzen dira baina guri gaur Bilbon oroitzea dagokiguna, hemen egin zen antolakizuna da.

Uztailaren 30ean, igandez, eta 31an, astelehenez, egingo ziren jaien berri *Euskal-Erria* aldizkariak iragarriko zuen irakurleen artean. Jaien berri Iruñeko *Revista Euskarak* ere eman zuen eta hemen Bilbon, liburuxka bat argitaratu zen Lore Jokoen araudi eta programa emanaz. Hamalau lan aurkeztuak zirela diosku aurretiaz *Euskal-Erria* aldizkariak, bakoitzaren izenburua emanaz.

Bilboko Euskalerria Elkartearen eskuetan utzi zuten Jaien antolaketa, Sociedad La Euskalerria, erdarazko aldizkariak diotenez. Elkarte hau Erribe-

ra kaletik San Nikolas elizara zihoan kalean zegoen, 8. etxean. Uztailaren 30ean, igande goizez, gaur ehun urte direlarik, prestaera zehatztako lanetan zebiltzan elkartekoek. Antolakizun burua Aureliano Galarza zen, mungiarra bera, gero 1887.eko Azaroaren 8an, euskarazko katedra bat sortzea Bizkaiko Diputazioari eskatuko ziona. Elkartearen Burua zen. Fidel Sagarminaga zen ordea, Ohorezko Burua. Txistularien eta musikegileen sariak erabakitzeke batzordearen buru Aureliano del Valle zen. Eta literatur sailean eman behar ziren sariak erabakitzeke han zebilen gidari Arturo Kanpion, lehen eta beste toki batzuetan hartutako esperientzia Bilbora zekarrena.

Bizkaiko ikurrin bat jarri zen Euskalerrria Elkartearen egoitza etxe aurrean; eta argiz ondo apainduta zegoela aurrekaldea, diote aldizkariak. Barruan, hainbat euskaldun eta euskal gizonen oroigarriak jarri zituzten eta horien artean azpimarkatu behar ditugunak: Iparragirre, urte bete lehenago, 1881.eko Apirilaren 6an hil zena; Mateo Benigno Moraza, foruzaleak ziren Elkartekoak eta; Sebastian Mendiburu, orain bezala, orduan ere idazle honen mendeurrena betetzen baitzen.

Igande goizean, bertsolarien txapelketa egitea asmatu zuten antolatzaileek. Baina ez zen bat ere aurkeztu saiora eta eginkizun gabe geratu zen goiza. Gero, 14 urte barru, berriz Bilbon Euskal Jaiak antolatu zirenean, 1896an, bertsolariak ez zuten hutsik egin eta Euskalduna Frontoian eratu zen txapelketan Elizegi eta Beldarrain bertsolariak helduko ziren azkenera.

Gaueko 9retan danbolindarien txapelketa hasi zen, eta ordu biko saioa egin zuten azkenean Julian Uria txapledun aldarrikatu arte. Alzola, Durango, Eibar eta Orduñako Txistulariek parte hartu zuten txapelketan. San Inazioaren Martxa, jaiaren bezperan, Esku-dantzaren doinuak eta beste doinu libre bat izan ziren txistularien saiorako doinu hautatuak. Irabazlea getariarra zen: Julian Uria Aizpuru. Urte terdi lehenago, Bilboko Udal Txistularia izan zen Francisco M.<sup>a</sup> Arzuaga Letamendia "Txango" hila zen, 1881. eko Urtarrilaren 14ean. Eta hutsune hau betetzeko eratu zen lehiaketara, hainbat txistulari etorri ziren. Orduan, Pedro Uria, Iruneko txistulariak, irabazi zuen lehiaketa; beraz, Euskal Jaietako egunetan Pedro zen Bilboko Txistularia eta Julian anaia irabazi zuen Jaietako txapelketa. Gaueko jaialdi hau amaitzeko, Uria anaia txistu kontzertu eder bat eskaini zuten, eta Alzolako txistulariek ere parte hartuz, amaitu zen gaueko jaiak, han zeuden guztiek *Gernikako Arbola* kantatuz.

Baina ordurako Musikegileen saria ere erabakita zegoen. Eta Aureliano del Vallek zuzentzen zuen batzordeak erabaki hau hartuta zeukan: lehenengo saria, Tolosako Modesto Letamendiari eman zioten; eta bigarrena, Segurako L. Z. letrekin agertzen zen bati. Igande gaueko saioa hasteko, eta astelehenekoan berdin, Letamendiaren musika lana kantatu zuten Elkartekoek, piano laguntzaile Aureliano del Valle zelarik.

Musikegile lehiaketa honek merezi du irazkintxo bat. Modesto Letamendia Erasun, Tolosan jaioa zen 1828an; eta bertan, jaioterrian, hilko zen

1887an. Piano eta bibolin irakaslea zen bertan, Tolosan. Bera ezaguna ez bada, haren lan bat oso zabaldua da Euskalerrian “Arantzazuko Ama Birjina” kantuaren egilea baita. Lehiaketa honetarako aurkeztu zuen musikalana, Felipe Arrese Beitiaren olerki batekin baliatuz prestatu zuen: “*Arbola bat.*” *Euskalerrria* aldizkariak argitaratu zuen Jaietako urte berean; eta gero, Azkuek birargitaratu *Euskalzale* aldizkarian, 1897an.

Bigarren saria irabazi zuen L. Z. hori inork etzekian nor zen eta honen berri gaur hemen emotea dagokit. Leonzio Zaragozano zen musikegile hau, donostiarra bera eta orduan, Segurako Konzepzionisten komentuan kapeilaua. Honek ere Felipe Arrese Beitiaren olerki bat erabili zuen musikatzeko: *Arbola bat zan paradisuan*, 1881.eko jaietan saritua. Musikalan hau ere, *Euskalerrria* aldizkarian agertzen da argitaratuta.

Astlehenean, San Inazio egunean, Literatur saileko lehiaketaren erabakia aldarrikatua izan zen. Hiru gai ziren lehiaketarako jarriak eta bakoitzaren irabazleek, hauek izan ziren:

## 1. Gaia

a) Klaudio Otaegi, hondarribiarra, *Arbolari oroipena* lanagatik. Hara hemen olerkiaren lehen bertsoak, Jose Manterolak orduan irakurri zituenak:

Mila kolore dituen ibar parretsu baten erdian  
Jaunak paratu zuen aritz bat lur sendo eta gurian  
euskaldun denok bizi gintezen doatsu bere azpian.

b) Felipe Arrese Beitia, otxandiarra, bizkaieraz idatzitako lan bategatik, hots, *Libertadea, baina Gernikako Arbolapean*. Olerkiaren hasiera hau dugu, orduan Luis Iza Agirrek irakurri zuena:

Zeruak beti dakustaz dollor  
odei bat bere bagarik,  
ia sei urte onetan emen  
ez dabe opa euririk;  
eguzkiaren berotasunak  
gaukaz ain baltzizkatu-  
rik, ¿nok esango dau ez gagozala  
azalez gaztelarturik?

Sei urte lehenago, hain zuzen, foruak moztuak ziren.

## 2. Gaia

a) Felipe Arrese Beitia irabazi zuen 2. gaiaren saria, *Lauburugaz laurak bat* izenburuko lanarekin.

Olerkiaren bukaera hau zen, Ramon Adan de Yarzak Jaietan irakurri zuena:

Gora Bizkaia, gora Gipuzkoa  
 Naparroa ta Araba!  
 Laurok genduzan eskubideen  
 besteren eske ez gara;  
 Eta azkenez gora Lauburu  
 Euskal-erriko bandera,  
 beragaz geure Foru maiteak  
 biztuko doguz atzera.

b) Ramon Artola, donostiarrak, irabazi zuen bigarren saria, *Oh Euskal-erri maitea!* lanarekin.

Artolaren olerkiaren lehen zortzikoa hau da, orduan, Manterolak irakurritikoa:

Zuri begira nago  
 Bainan, nola! nola!  
 lengo antzikan ezin  
 emanik inola;  
 atzo zinan zorion  
 guzien krisola,  
 Eta gaur? gaur bestien  
 gisan española!

### 3. Gaia

Foru zuzenbidea aztertzeko sortua zen 3. gai hau, eta Yanziko Salvador Etxaidek irabazi zuen saria, *Hilburuko* gaiaz idatzitako lan batekin.

Astehenekoa saio hau, Letamendiaren kantuarekin hasia zena, Gernika-ko Arbola, denek zutik kantatuz bukatu zen. Fidel Sagarminagak hitzalditxo bat egin zuen eta eguerdiko giro eder batetan, aurreskuak eta arin-arinak dantzatu ziren denen txalo eta alaitasunezko besarkaden artean.

Nire txostentxo hau amaitu orduko, beste aipamen bat ere egin beharrean naukazu, jaunok. Euskal Jaiak bukatu ondoren, Erakusketa bat eratu zen Bilbon 1982.eko Abuztuan; eta erakusketa horren inguruan, Literatur Lehiaketa bat ere antolatu zen. Hemen ere Felipe Arrese Beitiak irabazi zuen saria *Bizkaitar zarrak eta erromatarrak* olerkiarekin. Ikusten dugunez, otxandiarra zen, egun haietan, sari irabazle ospetsua eta urteko muga igarotzen dugun momentuan, merezi du gure oroipen eta txaloa.

Besterik ez.



## BILBO EUSKAL ARLOAN ERAGILE

*Bilbo, 1982-VII-30*

*Alfonso Irigoien*

Jaun andreak:

Orain ehun urte, ordurako Foruak galdurik (1) eta oraindik Gernikako batzarretan nahi zen euskal katedra sortu gabe (2) eta Arana Goiri-ren asmoz eta eraginez bultzatu zen mugimendu bizkaitarra, geroago abertzale deituko zena, abiatu gabe (3), Bilbon ere Euskal festak egin ziren, beste leku askotan urteetan zehar egin ziren bezala, erdaraz *Fiestas éuskaras* deituak. Egin ere orduko Euskal-Erria elkartearen dotore omen ziren saloietan egin ziren 1882-garreneko uztailaren 30 eta 31-n (4). Halakoetan ohitura zenez lore jokoak ere egin ziren eta poesian sariak Klaudio Otaegik eta Felipe Arrese Beitiak irabazi zituzten, Ramon Artolak aipamen berezia izanik. Salbador Etxaide Igantzikoak *Libertad de testar*, legeei dagokien erdarazko lanagatik ere izan zuen eta bestelako gauzak ere izan ziren.

Ehun urteurrena dela ta Euskaltzaindiak opor garaiko eguneon, orduan jaiak egin ziren urteko egun bereon, ospatzea erabaki zuen eta egun horretarako hitzaldi bat egiteko esan zitzaidan, geroago, agian, jendearen aldetik egokiago izan zitekeen une batean gauza zabalago bat egiteko asmoz. Baina gero Euskal Idazleen Elkarteak egun horretan berean sortzea pentsatu da eta programan, ene ondorik, aurretik hitz egin dutenez gainera, beste hiruk dute hitza, eta, izan ere, halako gauza bat egun oro sortzen ez denez gero ez dago zertan esanik ondokoak duen axola berezia.

Gaia ere zer edo zer aldatu zait horrela eta goiko titulura makurtu naiz.

Egia esateko, Bilbo euskal arloan eragile dela baieztatzea ez dut uste eskualderen bateko zenbaiten gustukoa denik, behar bada Bilbo baino eragi-

---

(1) 1876-garren urtean zeharo suntsitu ziren.

(2) Ezaguna denez R. M. Azkue-k irabazi zuen eta 1888-garren urtean hasi zen, cfr. *Euskera* II (1957), 265-266 orr.

(3) Arana Goiri-k 1892-garren urtean argitara zuen *Bizkaya por su Independencia* liburua eta 1893-garrenean egin zuen Larrazabalgo hitzaldia.

(4) *Euskal-erria*, VII (1882), 73-74 orr., eta VII (1882), 129-132 orr.

leagoak badiratekeelako. Zoritzarrez, ordea, orainarte ez dugu inon behar den bestekorik izan, eta hala gabiltza ibili ere eremu latz honetan. Inork ez du dudarik egiten Ifarraldea XVI, XVII eta abar mendeetan askozaz ere eragileago izan zela Hegoaldea baino, XVIII-garren mendean Gipuzkoan Larramendi-ren inguruan sortu zela literatura mota bat, Markinako eskola dei daitekeena ere izan zela, eta abar. Bilbo xumeago ari bazen ere, beste hiri asko bezalatsu, nolabait ari zen, euskaldunak kokatzen bederen. Aurreko lan batean, *Bilbo eta euskara* (5) titulua daramanean, hain zuzen ere Euskaltzaindiko beste batzarre batean irakurri nuenean, esaten nuen nola Bilbon argitara zen 1596 urtean Betolaza-ren dotrina erdaraz eta eukaraz, nola Frantzisko Mendieta-k 1609 urtean pintura bat egin zuen euskarazko irakurgai bat daramana eta orain Gernikako batzarre etxean dagoena, nola Rafael Mikoleta apez bilbotarrak euskaraz ikasteko metodo bat egin zuen 1653 urtean, orain Londresen gordetzen dena, eta abar, eta abar, nola geroago gabonetan bai Santiagoko elizan eta bai Abandon zegoen San Frantzisko-koan urte oro gabon kanta berriak egiten ziren eta paperean jarri euskaraz kantatzeko, batzuetan erdarazko zatiren bat ere bazeramatela, eta abar, eta abar. Guzti hori ez dut berriz errepikatuko.

Edozein modutan ere, orduko lana bukatu ondoan Azkue-ren *Particularidades del dialecto roncalés* (6) berrirakurtzen ari nintzela hark han bidena-bar dioena gogora ekarri nuen eta hain zuzen ere orduan ikertu nuena indartzera dator:

Errokariko euskararen gainean ari dela hurrengo hau dio: “Hoy son contadísimas las personas que lo hablan en Isaba, habiéndose reducido estos 20 años a una tercera parte, quizás escasa, el número de las que hacen algún uso del vascuence en Uztarroz. Empieza ya a notarse en este último pueblo el mismo curioso hecho que se notaba en Bilbao desde mediados hasta fines del siglo pasado, de que habiendo perdido la mayoría de sus habitantes su lengua tradicional, conservaban (y aún se conservan algunos) cual si fuesen vocablos castellanos, palabras como *ampur* poquito, *chalabete* un juego de niños (contracción de *uts* ala *bete*)...”, etc.

Hemen aipatuko dugu oraintsu Mitxelenak idatzi duena (7): “Y no se trata de hacer chistes sobre aquel *tertium quid* que hablaban los bilbainos y que el vizcaino Juan Antonio Moguel, en 1800, caracterizaba con esta frase: *Ené, ara toroa plazaan manzania jaten*”. Delako *tertium quid* horrezaz esan beharra dago kanpoko norbaitek pentsa dezakeela Bilbon hizkuntza *criollo* bat egiten zela eta ene ustez hori errealtatetik urrun legoke. Gure denboran Eibarko euskararen gainean ere halakoak entzun izan ditugu: *Ori da trigoak maduratzeko denpora preziosa*, eta abar, baina nik ezagutu ditudan Eibarko

(5) *Euskera* XII (1977), 385-425 orr.

(6) *Euskera* XII (1931), 207, 208 orr.

(7) Luis Michelena, “Normalización de la forma escrita de una lengua: el caso vasco”, *Revista de Occidente*, núms. 10-11, Extraordinario II, febrero 1982, 72 orr.

euskaldunek oso ondo hitz egiten dute euskaraz eta ez dute halakorik esaten. Agian aspalditik purismoaren maskara kendurik dudalako pentsatzen dut Eibarko euskara ederra dela, eta, izan ere, oso ederra, egungo egunez dakite-nei entzunez gero, zeren orain nabarmena baita hango erdal giroa ere, Errenteriakoa eta beste leku askotakoa bezala, entzuten direnak gora behera. Gure artean, gainera, beste fenomeno bat ere seinalatu beharrekoa da: Aspaldi Donostiara trenean joaten ginenean kontura gintezkeenez jendearen artean, hitz egiten ari zela, sarri entzuten zen euskaraz mintzatzen ari izanik erdarara iragaitea, gero berriz euskarara, eta hala, hau da, kodez aldatzea, eta geroago ikasi dut Lekeition ere ohitura handia dagoela horretarako. Nire ustez euskararekin gauza bat gertatzen da: edo jakiten da, hobeto edo gaizkiago, edo ez, baina ez dago *criollo* delakorik. Aurreko frasean Bilborako *toro* hitza agertzen da, baina Bizkaian badira *toro* eta *zezen*, biak erabiltzen dituztenak, noiz nola. *Manzanía*, jakina, Eibarko *triguak maduratzeko* bezalatsukoa dela dirudi, agian ohituraz horrela esaten ez zutena.

Argi dago, ez hain aspaldiko euskal sustrai nabariak baditu ere, jadanik joan den mendeko bigarren alderdian aldaketa ekonomiko sakona eta hedatzeko joera handia duen Bilbo eta bere ingurua ez dela euskara nagusiturik duen hiria, alderantziz baino, bere handiagotze horretan, eta horrexegatik beragatik batez ere, erdalduntzea datorkiola, eta ez dela bihurtzen benetan eta mugimendua ibiliz erakutsirik, euskaldunen hiri buruzagia, behiala Joanes Etcheberri Sarakoak Iruñeaz beste giro batean esan zuen erara (8).

Ondorioz, lege zaharreko bideak okertzerakoan Bilbori gertatzen zaiona ez da gelditzen, ordea, erreazio gabe, eta hori ez da Euskal Herriari apurka apurka hedatzera doakionaren ispilu eta eredu besterik.

Beste alderdi batetik, alabaina, lehen Azkueren hitzetan Erronkari aipatu denez gero, ez dugu ahaztu behar Erronkari herri hori berori ere Nafarroako eremu zabal batean, industrializazio gabe ere, eta agian horrexegatik erreazio makalez eta aldakuntza hobeto asimilaturik, gertatu denaren ispilu eta eredutzat ipin dezakegula, Araba ere gogoan izanik. Badira, gainera, beste alderdi batzuetako zenbait foko erdaldundu ere.

Esan dezagun, hargatik, Arana Goiri-ren politikazko eraginak batez ere, alderdi batetik, eta Azkue-ren lanak eta kezak, bestetik, Euskal Herri osoan, eta ez Bizkaian bakarrik, dutela oihartzuna eta ondorioa hainbat urtetan zehar egungo egunerarte.

Bide horretarik etorri zen hain zuzen ere azkenengo gerra zorigaitzokoan Bilbon kokatzea Euzkadiko gobernua, diktadorearen ondorik haren eremua zabaldu bada ere, ez behar den bestean, noski.

---

(8) *Iruñea Escualdunen hiri buruçaguia*, cfr. Julio de Urquijo e Ibarra, *Obras vascongadas del doctor labortano Joannes d'Etcheberri (1712), con una introducción y notas*, Paris 1907, 34 orr.

Gerra ondoan, ordea, aldatze handiak gertatu dira munduan eta ondorioz baita Euskal Herrian ere. Bizimodua beste era batekoa da. Komunikabide sozialak, telebista ere tartean dela, eragin handia dute, automobilak eta autobide-autopistak hiriburuak eta hiriak hurbildu dituzte lehenago askok sinetsiko ez zukeen moduan, baserriko mundua hiritartzera makurtu da eta neurri handi batean Euskal Herria bera hiri nagusi bilakatu da, atzerritik lehen etorria zen jendeaz gainera multzo askozaz handiagoa itsatsi zaigu, eta hainbat denbora dela krisi luzean gaudela esaten bada ere, eta gaude, aurrerapidea atzeraezina da, geroago eta gazte gehiagok egiten ditu Unibertsitatean ikasketak, lehenago apez edo fraile izateko asmotan egiten zituztenak hainbeste ez zirela, eta harrigarriro, komunikabide sozial nagusienetako joera batere aldekoa ez bada ere, lehen baino askozaz gazte gehiago euskaldun berri bihurtzen ari da, egunen batean euskaldun zahar izan litekeena.

Hala ere Bilbon, eta ez Bilbon bakarrik, erdaldun multzo handia dago eta euskaldunek gutxiengoa osatzen dugu milaka asko bagara ere, gauza nabarmena denez. Behar den besteko neurri batean berreuskalduntzea axola handikoa litzateke, oraingoz Erronkari berreuskalduntzea baino handiagokoa noski, Azkue-k gorago egiten zuen konparazioa haintzat harturik. Ez dago esan beharrik, ordea, Nafarroan Iruñea berreuskaldundu behar dela aurretik.

Jakina, hiritartze geldiezin honetan, fenomeno honi dagokion euskal literatura nazional egoki ta hon bat sortzeak ekar lezakeen etekina nahi ta ezkoa da, beste zenbait alderdi, euskara biziko bada, zaintzen baldin badira.

Egun sortzen den Euskal Idazleen Elkarteak izan bedi horretarako urrats egoki bat.

Esan dut.